

SKIRMANTAS JANKAUSKAS

Nepriklausomas tyrėjas, Lietuva
Independent Researcher, Lithuania

MENONAS: DORYBĖ KAIP ΔΟΞΑ ΑΛΗΘΗΣ

Meno: Virtue as Δόξα Αληθής

SUMMARY

The article is an interpretation of the fourth part of the *Meno* (96d–100a), in which Plato continues his investigation into the nature of virtue. Having established in the third part of the dialogue (86c–96c) that virtue cannot be learned and therefore cannot belong to the domain of (true) knowledge (*ἐπιστήμη*), the question arises as to how eminent men of antiquity could have given the impression that they were guided by virtue in their political activities. The answer is found by drawing attention to the distinction that was exploited in early philosophy, i.e., to the distinction between opinion (*δόξα*) and (true) knowledge (*ἐπιστήμη*). Since the Sophists had rehabilitated the realm of opinion, which had been devalued by the early philosophers of antiquity, Plato concludes that the reputable politicians of antiquity may have been guided by right opinion (*δόξα ἀληθής*). This notion implies the mere knowledge of the correct instructions for action and is therefore considered to be a form of knowledge, albeit correct, but incomplete. In *Meno*, Plato still hopes that by means of anamnesis, i.e., by the way of reconstructing the logical connections between right opinion and (true) knowledge, it is in principle possible to transform the first kind of knowledge into the second. The paper demonstrates that Plato's reasoning on the relation between the two kinds of knowledge raises a few questions. It is shown that analytically revealed contradictions in Plato's reasoning are due to the assumption, which is characteristic of the ancient way of thinking, namely, the assumption of a logical connection between imagination and thought. The paper concludes by showing how the abandonment of this assumption would deconstruct the fundamental constructs of Platonic philosophy.

SANTRAUKA

Straipsnyje interpretuojama *Menono* ketvirtoji dalis (96d–100a), kurioje Platonas toliau tyrinėja dorybės prigimtį. Trečiojoje dialogo dalyje (86c–96c) išsiaiškinus, kad dorybės negalima išmokyti ir kad ji dėl to negali priklausyti (tikro) žinojimo (*ἐπιστήμη*) sričiai, kyla klausimas: kaip iškilūs Antikos vyrai galėjo sukurti įspūdį, kad jie vadovaujasi dorybe politinėje veikloje? Atsakymas randamas, atkreipiant dėmesį į ankstyvuosius filosofavimus, kuriuose išryškėja skirtis tarp nuomonės (*δόξα*) ir (tikro) žinojimo (*ἐπιστήμη*).

RAKTAŽODŽIAI: dorybė, teisinga nuomonė, (tikras) žinojimas, poli(ti)nė veikla, persiėmimas dieviškumu.

KEY WORDS: virtue, right opinion, (true) knowledge, political activity, divine dispensation.

Sofistai, matuojantys viską jusliškojo žmogaus matu, reabilitavo ankstyvųjų Antikos filosofų devaluotą nuomonės sritį, todėl Platonas daro išvadą, kad gerą vardą pelnę Antikos politikai savo veikloje galbūt vadovavosi teisinga nuomone (*δόξα ἀληθής*). Ši sąvoka numano vien teisingų veikimo instrukcijų žinojimą ir todėl laikoma nors ir teisingo, bet nevisaverčio žinojimo atmaina. *Menone* Platonas dar viliasi, kad, pasitelkus anamnezę, t. y. rekonstruojant logines sąsajas tarp teisingos nuomonės ir (tikro) žinojimo, iš principo įmanoma paversti pirmąją žinojimo atmainą antrąja. Šiame straipsnyje parodoma, kad Platono samprotavimai apie dviejų žinojimo atmainų santykį kelia daugybę klausimų. Nustatoma, kad analitiškai konstatuojamus prieštaravimus Platono samprotavimuose lemia Antikos mąstymui būdinga loginio ryšio tarp vaizduotės ir mąstymo prielaida. Straipsnio pabaigoje parodoma, kaip, atsisakius minėtos prielaidos, būtų dekonstruotos pamatinės platoniškojo filosofavimo konstrukcijos.

Platonui, užsimojusiam integruoti dorybę į filosofavimo tradiciją, iš karto kyla klausimas, kurį dar pačioje *Menono* pradžioje suformuluoja Sokratas: „Aš netgi nežinau, kas per dalykas apskritai galėtų būti dorybė“ (*Menonas*, 71a)¹. Iš šios keblios situacijos Platonas bando gelbėtis, nusižiūrėdamas antikinėje geometrijoje naudojamą hipotetinio samprotavimo būdą ir jį perimdamas. Galima visai korektiškai svarstyti net apie nežinomą esybę, mėginti nuspėti jos pavidalą, o paskui jau rėsti hipotetiniu jos suvokimu paremtus samprotavimus. Nustatant galimą dorybės prigimtį, Platonui nereikėjo kokių nors mantinietišku galių – jam pakako įsisąmoninti numanomas to meto filosofavimo tradicijos prielaidas bei siekius.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytu, kad Platonui turėjo būti nesunku padaryti išvadą, jog dorybė turėtų būti vien mąstomos prigimties. Viena vertus, piršosi mintis, kad Sokrato sureikšminta dorybė turėtų būti bent jau tos pačios ontologinės prabos, kaip ir elėjiečių išdidinta būtis. Antra vertus, tereikėjo prisiminti Parmenido ištarą, kad „(v)iena ir tas pat yra mąstyti ir būti (*τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστίν τε καὶ εἶναι*)“ (DK28 B3), ir išvada apie mąstomąją dorybės prigimtį plaukė tiesiog automatiškai.

Vis dėlto Platonui nebuvo lengva padaryti tokią išvadą, nes su sofistais polemizavęs Sokratas dorybę lokalizavo žmoguje. Analizuojant tiek Gorgijaus samprotavimus garsiajame kūrinyje „Apie nebūtį, arba prigimtį“, tiek išlikusius Protagoro mąstymo fragmentus, galima įsitikinti tuo, kad sofistai, aptardami žmogų kaip pažinimo subjektą, t. y. kaip sielą, siejo jį vien su juslėmis².

Abu iškilieji sofistai labai kvalifikuotai argumentavo savo požiūrį, remdamiesi prielaida, kad egzistuoja loginis ryšys tarp vaizduotės ir mąstymo. Ši prielaida buvo nesvetima ir Platonui. Tad *Teaitete* filosofui teko pasitelkti savąjį išradingumą ir įdėti nemažai pastangų, kad sukompromituotų jam visiškai nepriimtina požiūrį, jog „(tikras) žinojimas yra ne kas kita kaip jutimas (*οὐκ ἄλλο τί ἐστὶν ἐπιστήμη ἢ αἴσθησις*)“ (*Teaitetas*, 151e).

Menone jis dar nesileidžia į tokią polemiką, tad sofistinė sielos samprata dar meta jusliškumo šešėlį tiek ant sielos, tiek ant Sokrato joje lokalizuotos dorybės. Todėl siekis integruoti dorybę į filosofavimo tradiciją tų pačių sofistų filosofavimui primestu būdu, t. y. pagrindžiant pažintinį aptariamą esybės statusą, čia dar neignoruoja jokios lig tol filosofuojant išryškėjusios pažinimo atmainos.

Ankstyvieji Antikos filosofai, siekdami akcentuoti savųjų teiginių išskirtinumą ir jų kokybę, buvo tiesiog priversti brėžti skiriamąją ribą tarp savojo, t. y. filosofinio, ir kasdienio mąstymų. Taip radosi (tikro) žinojimo (*ἐπιστήμη*) ir (menkavertės) nuomonės (*δόξα*) sritys. Aki vaizdu, kad, kol pažinimo subjektas buvo neapmąstytas, tol ir pažinimo specifika negalėjo būti kvalifikuotai analizuojama, net jei ji ir patekdavo į reflektuojančio filosofavimo akiratį. Tad ankstyvieji filosofai pažintinę savųjų samprotavimų kokybę neretai grįsdavo savo autoritetu, tiesmukai nuvertindami *δόξα* numanomą pažintinį subjektą – daugelį (*οἱ πολλοί*).

Argi tokia pranašo poza nejučia kai kuriuose Herakleito aforizmuose³? Ar Parmenidas negrindžia savųjų išvalgų apie būtį Antikai įprastu žinojimo (tikrumo) legitimavimo būdu, t. y. nurodydamas, kad tas išvalgas jam padiktavo deivė?

Iškiliai sofistai apvertė aukštybą ankstyvojoje filosofijoje susiklosčiusią pažintinių prioritetų skalę. Jie ne tik apnuogino loginius prieštaravimus ankstyvąjį filosofavimą vainikavusių elėjiečių pamatiniuose teiginiuose, bet ir, matuodami viską jusliškojo žmogaus matu, nureiškino tų teiginių tikrumo atramą – dievus.

Negana to, sofistai sukonstravo jusliškojo pažinimo teoriją, grįstą prielaida, kad egzistuoja loginis ryšys tarp vaizduotės ir mąstymo⁴. Ši teorija reabilitavo filosofų nuvertintos *δόξα* pažintinę kokybę. Mat tarus, kad pažinimo turiniai susiklos-to jusliniu pagrindu, nuosekliai galima daryti išvadą, jog tie turiniai yra paremti konkrečia kiekvieno žmogaus jusline

būkle. O jei žmogus yra jusliškai susiklos-tančios privačios nuomonės teisingumo matas, tai visos nuomonės yra tiesa⁵.

Ši išvada, demokratizuojanti pažini-mo veiklą, buvo visiškai nepriimtina eli-tiškumo nuostata persiėmusiems filoso-fams, tad Platonui teko sukti galvą, kaip išgelbėti filosofų pretenzijas pažinti uni-versalias tiesas. Todėl, *Menone*⁶ Platonui užsimojus pažinti parmenidiškos būties retrospektyva prognozuojamą dorybę apskritai, reikėjo papildomai pagrįsti dar ir tokios žinojimo atmainos galimybę.

Iškilusis klasikas, tarsi atsiliepdamas į sofistų iššūkį, mėgina pateikti alterna-tyvą, t. y. universalaus (tikro) žinojimo galimybę pagrindžiančią anamnezės teoriją. Pagrindinę šios teorijos idėją jis pasiskolina iš dar pitagoriečių eksploa-tuoto mito apie sielų persikėlimą, o pačią teoriją grindžia nuoroda į universalaus (tikro) žinojimo precedentą.

Menone geometrija, o vėlesniuose dia-loguose ir aritmetika filosofui tampa universalaus (tikro) žinojimo (*ἐπιστήμη*) etalonu, į kurį jis mėgina lygiuotis ir fi-losofijoje⁷. Matematika Platonui daro tokį įspūdį⁸, kad jis ne tik perima iš jos hipotetinio samprotavimo būdą, bet ir, vadovaudamasis jos pavyzdžiu, renčia savąją ontognoseologinę koncepciją.

Menone iškilusis klasikas, būtent hi-potetiškai samprotaudamas, prieina iš-vadą, kad dorybė nepriklauso (tikro) žinojimo sričiai. Tiesa, vargu ar ta išvada padaroma korektiškai. Jeigu tariama, kad galima išmokyti dorybės tik tada, kai ji priklauso *ἐπιστήμη* sričiai, tai ar kelių iškilių graikų nesėkmės, bandant perteikti savąsias dorybes sūnums, sukompromituoja bet kokią galimybę išmokyti dorybės ir paneigia pirminę prielaidą?

Gal tie iškilūs žmonės buvo tiesiog netikę mokytojai? Platonas, reaguodamas į šį priekaištą, matyt, apeliuotų į anamnezės teoriją ir užsispyrusiai teigtų, kad, turint (tikrą) dalyko žinojimą, nereikia jokių ypatingų galių, nei mokytojams jį primenant, nei mokiniams jį atsimenant. Be to, gal dar net retoriškai paklaustų: argi to neliudija *Menone* aprašytas Pitagoro teoremos įrodymas beraščiam vergui?

Kad ir kaip būtų, išvada apie tai, kad dorybė nėra *ἐπιστήμη*, regis, palaidoja visas viltis sieti ją su žinojimu. Kadangi ir kiti Menono suformuluoti klausimai anksčiau vykstant dialogui jau buvo atsakyti, tai net kantriam skaitytojui šioje dialogo vietoje gali kilti mintis, kad pokalbis tarp Sokrato ir Menono jau turėtų baigtis.

Tokiai minčiai provokuojant reflektuoti dialogo visumą, išvalgesnis skaitytojas konstatuotų, kad, nors santykiškai savarankiškos trys jo dalys ir leidžia daryti apibrėžtas išvadas, vis dėlto neatrodo, kad jos realizuotų jas siejančią bendrą idėją. Tarus, jog dialogo ašį turėtų sudaryti anamnezės teorija, lieka tik nusistebėti, kodėl jai visiškai neskiriama dėmesio pirmojoje bei trečiojoje dialogo dalyse.

Jei dialogas taip ir baigtųsi, galėtume atlaidžiai tarti, kad Platonas šiame dialoge nesiekė pateikti kokių nors konstruktyvių išvalgų, bet greičiau stengėsi atkreipti dėmesį į problemas, kilusias, bandant integruoti dorybę į filosofavimo tradiciją. Tačiau dialogas nesibaigia. Ketvirtojoje jo dalyje paaiškėja, kad tiek ankstesnės jo dalys, tiek jose pateiktos prielaidos veikia suaudžiamos į vientisą audinį.

Ketvirtojoje dialogo dalyje išskyla dar viena problema, kurią Platonas, siekda-

mas išsaugoti rašytiniame dialoge poleminę intriga, vėl leidžia suformuluoti Menonui. Išvada, kad dorybė nėra *ἐπιστήμη*, verčia net suabejoti, ar apskritai esama tarp graikų gerų žmonių? Tačiau trečiojoje dialogo dalyje pats Sokratas minėjo keletą iškilų ir dorų politikų, tad kyla klausimas: „Kokiu būdu geri vyrai galėjo rasti?“ (*Menonas*, 96d).

Sokratas, spraudžiamas į kampą Menono klausimo, yra tiesiog priverstas daryti išlygą, „kad ne vien vadovaudamiesi (tikru) žinojimu vyrai teisingai ir gerai tvarko reikalus“ (96e). Ši išlyga visai ne iš piršto laužta – ji paremta tiek pirmąja, tiek trečiąja dialogo dalimis. Pirmojoje dalyje Menonas ne tik vardijo konkrečias dorybes, bet ir apibūdino jų turinį. Argi tai nereiškia, kad bent jau tos dorybės funkcionuoja ir kaip žinojimo atmainos? Be to, ar trečiojoje dialogo dalyje paties Sokrato paminėta ir su dorybe tapatinta supratingumo sąvoka nenumato to paties funkcionalumo?

Mėginant sieti šią etimologiškai mąstymą numanantią sąvoką su iškilomis graikų asmenybėmis, matyt, ir buvo galima trečiojoje dialogo dalyje visai pagrįstai kelti klausimą, ar tie iškilūs graikai perdavė su supratingumu tapatinamą dorybę savo atžaloms? Netgi paaiškėjus, kad jiems nepavyko išmokyti savo sūnų dorybės, ir padarius išvadą, jog dorybė nepriklauso *ἐπιστήμη* sričiai, vis vien turėjo kilti klausimas: kokiu žinojimu vadovaudamiesi, jie patys pelnė dorų politikų vardą?

Pažvelgus į anksčiau minėtą ankstyvojoje filosofijoje brėžtą skirtį tarp *ἐπιστήμη* ir *δόξα*, galima buvo viena-reikšmiškai teigti, kad ta kita žinojimo atmaina yra *δόξα*. Nors sofistai buvo

pagrinde šios žinojimo atmainos teisingumą, tačiau ant jos tebekrito išskiliųjų ankstyvųjų filosofų mestas nevisavertiškumo šešėlis, tad Platonui šioje situacijoje teko ieškoti kompromiso tarp vertybinių filosofavimo tradicijos prioritetų ir kvalifikuotos sofistinės argumentacijos.

Platonas nestokojo išradingumo, tad *Menone* paleidžia į apyvertą ligtolinėje filosofavimo tradicijoje nesureikšmintą teisingos nuomonės (δόξα ἀληθής) sąvoką. Akivaizdu, kad Platonas čia tik modifikuoja kasdieniame gyvenime pravarčią δόξα žinojimo atmainą. Sokratas sukilnintos δόξα padermės turinį *Menone* aiškina, pateikdamas jam įprastą gyvenimišką pavyzdį.

Pasirodo, tvarkant kasdienes reikalus, galima sėkmingai išsiversti su paviršutinišku žinojimu. Štai kelyje į Larisą teisingai ir gerai vadovauti gali tas, kuris yra ne kartą sukores kelią link jos ir pabuvojęs joje. Tačiau lygiai taip pat šioje kelionėje teisingai bei gerai pavadovautų ir tas, kuris tiesiog žino teisingą maršrutą, vedantį į Larisą, nors pats nė karto nėra lankęsis šiame Tesalijos polyje. Apibendrinant šį konkretų pavyzdį, galima daryti išvadą:

Taigi tas, kuris turi *teisingą nuomonę* apie tai, ką kitas tikrai žino, nebus prastesnis vadovas – jei teisingai galvoja, bet nesupranta – negu tas, kuris tai supranta (καὶ ἕως γ' ἂν που ὀρθῆν δόξαν ἔχη περὶ ὧν ὁ ἕτερος ἐπιστήμην, οὐδὲν χείρων ἡγεμῶν ἔσται, οἰόμενος μὲν ἀληθῆ, φρονῶν δὲ μὴ, τοῦ τοῦτο φρονοῦντος) (*Menonas*, 97b).

Jeigu „teisinga nuomonė nėra mažiau pravarti negu (tikras) žinojimas“ (97e), tai Menonui kyla visai pagrįstas klausimas: kodėl ἐπιστήμη yra laikoma vertin-

gesne už δόξα ἀληθής? Užuot atsakęs tiesiogiai, Sokratas primena Menonui legendą apie Dedalą, kuris neva kūrė tokias tikroviškas statulas, kad kai kurios iš jų net galėdavo judėti.

Įsigijęs tokią statulą ir nepririšus jos, negalėdavai būti tikras, kad ji kurią nors dieną nepabėgs kaip koks be priežiūros paliktas vergas. Pasirodo, tas pats yra ir su teisingomis nuomonėmis: jos irgi yra linkusios palikti sielą, jei tik jų nesupančioji „priežastiniais samprotavimais (αἰτίας λογισμῶ)“ (98b).

Įžvalgesnis dialogo skaitytojas čia, matyt, galėtų retoriškai paklausti: ar tik ne laikas būtų vėl prisiminti jau šiek tiek primirštą anamnezę? Jei ji numano galimybę, stebint čia regimus lakius dalykus, prisiminti anapus patirtus stabilius jų atitikmenis, tai ar ji taip pat negalėtų padėti pririšti sieloje nenustygstančias teisingas nuomones prie pastovių būtiškųjų jų atitikmenų?

Be to, ar nebūtų pats laikas, aktyvuojant anamnezės sampratą, susieti dialogo dalis, kurios iki šiol, regis, rutuliojosi autonomiškai? Sokratas, tarsi pajutęs skaitytojo lūkesčius, kaip tik anamnezėje ir išvelgia galimybę stabilizuoti teisingas nuomones:

Tai ir yra, mano bičiuli Menonai, anamnezė, apie kurią kalbėdami, mes kiek anksčiau sutarėme. Kadangi (jos yra) pririšamos, tai pirmiausia tampa (tikrais) žinojimais, o paskui ir sustingdomos. Kaip tik todėl (tikri) žinojimai yra vertingesni už teisingas nuomones. Taigi (tikras) žinojimas skiriasi nuo teisingos nuomonės kaip tik saitų (*Menonas*, 98a).

Tarus, kad žmogus paprastai būna įstrigęs nuomonių plotnėje, tačiau lyg ir nieko prieš būtų jas sukilninti, t. y. pa-

versti tikrais žinojimais, anamnezė tarsi atveria tokio sukilninimo perspektyvą. Iš prielaidos, kad jusliškoji vaizduotė ir mąstymas susiję loginiu ryšiu, išplauktų, kad (žmogaus matu) jusliškaie generuojamos teisingos nuomonės yra logiškai susijusios su vien mąstomais tikrais žinojimais. Tai turėtų suteikti vilties, kad, rekonstravus tą loginį ryšį, įmanoma konvertuoti nuomones į tikrą žinojimą.

Nors tokia viltis turėtų būti nesvetima iškilijam klasikui, vis dėlto jis net nemėgina detalizuoti anamnezės vyksmo, o menoniškasis Sokratas netgi prisipažįsta, kad jis čia kalba „ne tiek žinodamas, kiek veikiau spėdamas (ὥς οὐκ εἰδὼς λέγω, ἀλλὰ εἰκάζων)“ (98b). Jis laikosi rezervuoto požiūrio į anamnezę dėl gana paprastos priežasties: anamnezė yra taip pat nevaldoma, taigi ir korektiškai nedetalizuojama, kaip ir mite apie sielų klajones minima teleportacijos tarp šiapusybės ir anapusybės galimybė.

Platonas, regis, tai puikiai supranta, tad *Puotoje* jau dalykiškiau ir konkrečiau apibūdina teisingos nuomonės ir (tikro) žinojimo santykį:

Turėti teisingą nuomonę, nors ir nesugebant jos logiškai pagrįsti. Ar nežinai, [...] jog tai nebus nei žinojimas (negi logiškai neartikuliuotas dalykas gali būti žinojimas?), nei neišmanymas (kaip prie esančio prisiliečiantis dalykas galėtų būti neišmanymas?). Tad teisinga nuomonė tikriausiai ir bus dalykas tarp [logiškai artikuliuoto – S. J.] supratimo ir neišmanymo (*Puota*, 202a).

Tokia formuluotė jau gana apibrėžtai nurodo, kaip būtų galima mėginti paversti teisingą nuomonę (tikru) žinojimu. Analitiškai išbaigdami šią formuluotę, matyt, galėtume konstatuoti, kad kokią

nors palaidą nuomonę galima logiškai supančioti ir jos pažintinį statusą stabilizuoti, susiejant ją su konkrečia teorija, kur ji įgytų ne tik apibrėžtumo, bet ir persiimtų tos teorijos tikrumo laipsniu.

Kad ir kaip būtų, *Menone* Platonas yra susitelkęs į dorybės peripetijas, tad pokalbis, judėdamas šia linkme, ima artėti prie kulminacijos. Nors teisinga nuomonė yra palaida ir tuo skiriasi nuo loginiais saitais susaistyto (tikro) žinojimo, vis dėlto turinio požiūriu ji nesiskiria nuo (tikro) žinojimo, tad, ja vadovaujantis, turėtų būti užtikrinami ne mažiau kokybiški veiksmai. „Vadinasi, veiksmuose teisinga nuomonė niekuo ne prasčiau ir ne mažiau pravarti negu (tikras) žinojimas, o teisingą nuomonę turintis vyras nenusileidžia turinčiam (tikrą) žinojimą“ (*Menonas*, 96c).

Ši išvada atveria galimybę reabilituoti anksčiau trumpame pokalbyje su Anitu paminėtų iškilijų graikų politikų šlovę ir garbę. Jiems nepavyko perduoti galbūt turėtų dorybių savo atžaloms, todėl ne tik buvo padaryta išvada, jog dorybė nepriklauso (tikro) žinojimo sričiai, bet ir suabejota, ar tie politikai patys disponavo dorybėmis.

Tad menoniškasis Sokratas ima sieti į visumą iki tol dialoge darytas tarpines išvadas, mėgindamas paaiškinti, kaip gali susidaryti įspūdis, kad tarp graikų esama dorų politikų. Jei dorybės negalima išmokyti, ji nepriklauso (tikro) žinojimo sričiai. „Vadinasi, iš dviejų gerų ir pravartų dalykų vieną tenka atmesti: poli(ti)nėje veikloje (tikras) žinojimas negali būti vadovu“ (99b).

Čia gana netikėtai paaiškėja, jog Sokratas kalbėjo apie dorybės pravartumą

ne vien tam, kad įprasmintų jos siekį, t. y. susietų ją su eudaimonija. Pasirodo, jis, kalbėdamas apie tai, kad svarbu vadovautis dorybe atliekant veiksmus, turėjo omenyje ne bet kokią, o poli(ti)nę veiklą. Negana to, čia dar puoselėjama viltis, kad šioje veikloje galima vadovautis dorybe. Platonas toliau puoselėja tokią viltį, nekreipdamas dėmesio į tai, kad iškilieji sofistai Gorgijas ir Protagoras, gerokai pralenkdami N. Machiavellį, žmogaus matu matavo poli(ti)inės veiklos ir mąstymo subjektą, kaip tik nureikšmindami dievus, taigi ir jais pamatuotą (etinę) dorybę.

Net realusis Sokratas, regis, atsižvelgė į sofistų išvadas, todėl ir pats šalinosi poli(ti)inės veiklos, ir formulavo savąjį imperatyvą taip, kad jame nesunku įžvelgti, jog poli(ti)inė ir etinė sritys atribojimos viena nuo kitos⁹. Kad ir kaip būtų, menoniškasis Sokratas Platono valia daro išvadą, kad Temistoklis ir kiti anksčiau minėti politikai pelnę dorų vyrų vardus ne todėl, kad buvo išmintingi, o dėl to, jog politinėje veikloje vadovavosi teisinga nuomone.

Mėginant paaiškinti, iš kur teisingos nuomonės randasi ir kaip jos pasiekia iškiluosius politikus, nereikėjo daug sukti galvos – užteko pasižvalgyti į graikų gyvenimo peripetijas. Sokrato nuomone, iškilūs politikai yra panašūs į žynius ir pranašus: „juk ir šie, įkvėpimo pagauti, daug tikrų dalykų išbyloja, nors visai nesupranta to, ką sako“ (99c). Išieitų, kad ir politikai, apimti dieviškojo įkvėpimo, išbyloja daug didžiųjų dalykų, nors irgi nesupranta to, ką porina kitiems. Dorybės prigimties tyrimui pasiekus kulminaciją, Sokratas formuluoja galutinę išvadą: „Dorybė nei iš prigim-

ties (duota), nei išmokstama – ji randasi persiimant dieviškumu, gaunantieji jos net nesupranta“ (*Menonas*, 99e).

Menono kelti klausimai pagaliau atsakyti, tad jau laikas jam baigti pokalbį su Sokratu. Tačiau ar pats Platonas turėtų būti patenkintas tokia dorybės prigimties tyrimo eiga? Juk atsakymai į visus klausimus iš esmės vien negatyvūs.

Jei dorybė nepriklauso (tikro) žinojimo sričiai, dūžta visos viltys pasiekti ją filosofavimo teorinei prigimčiai būdingu pažinimo keliu. Tarus, kad dorybė yra dievų dovana, kurios ją gaunantieji net nesuvokia, galėjo net būti suabejota sokratiškojo imperatyvo prasmingumu: kam stengtis siekti dalyko, kuris jei ir nutinka, tai tik dovanai?

Net ir nedetalizuota anamnezės samprata numatė, kad turėtų būti tikrai pažįstami dalykai ir net iš principo turėtų būti galima juos pažinti. Tačiau įvertinus aplinkybę, kad pati anamnezė yra hipotetinės prigimties, buvo tiesiog neįmanoma paversti jos veiksminga pažinimo teorija ir realizuoti jos numanomų pažintinių lūkesčių.

Vis dėlto kartais nerealistiniai užmojai gali lemti tokius šalutinius rezultatus, kurių vargu ar būtų pavykę pasiekti, atliekant praktiškai pamatuotus pasirinkimus. Nors Platono siekis pažinti dorybę nepasiteisino, regis, kaip tik pastanga pažinti dorybę išprovokavo Platoną įtraukti į filosofavimo orbitą ir naujai sureikšminti tradicinę *ovσία* sąvoką.

Argi ne todėl ši sąvoka atkreipė Platono dėmesį, ieškant būtiškojo dorybės atitiktens, kad ji savo pamatiniais aspektais rezonavo su dorybės prigimtimi, t. y. numanė privačią nuosavybę, grįstą

teisingumu? Nors ir paaiškėjo, kad dorybė nepriklauso *ἐπιστήμη* sričiai, taigi negali būti *οὐσία*, į filosofavimo apyvaratą patekusi *οὐσία* sąvoka tapo būtiškosios esybės, stebimos iš filosofavimo subjekto pozicijų, provaizdžiu, kurį iki tobulumo galiausiai nušlifavo Aristotelis.

Nors iškilieji sofistai, matuodami (jusliškojo) žmogaus matu, izoliavo poli(ti)nę veiklą nuo etinių nuostatų, Platonas į šį poli(ti)nę ir etinę sričių atribojimą reaguoja veikiau kaip į iššūkį. Filosofas dar viliasi, kad poli(ti)neje veikloje ne tik galima, bet ir reikia vadovautis (ir) dorybe. Argi ne tokią viltį išreiškia paskutiniai Sokrato sakiniai *Menone*?

Nebent tarp politikų vyrų rastūsi toks, kuris kitus politikais padarytų. Jei taip nutiktų, tai apie jį būtų galima pasakyti, kad tarp gyvųjų jis yra kažkas panašaus į tai, kas, pasak Homero, tarp mirusiųjų esti Teresijas – „vienas jis tesupratingas, kiti vien mirgantys šešėliai“ (*Odisėja*, 10.494). Ir dorybės atžvilgiu toks būtų kažkas tikro tarp šešėlių (*Menonas*, 100a).

Gal toks požiūris ir pernelyg optimistinis ar net utopinis, tačiau argi ne jis išprovokuoja platoniškąjį *Valstybės* projektą? Tiesa, čia jau viršų ima ugdymas¹⁰, bet juo siekiama to paties – pažinti būtį. Jos išvalgą įgijęs ir valdovu tapęs filosofas, matyt, ir taptų tuo vyru, kuris jau tikrą dorybę gimdytų¹¹, todėl ir „kitus (dorais) politikais padarytų“. Platoniškoji *Valstybė* tebuvo realizuota rašte, tačiau argi šiuo mintiniu eksperimentu nebuvo pelnytas bene reikšmingiausias platoniškojo filosofavimo pasiekimas – būties vertybinės sąrangos samprata¹²?

Tiek šis projektas, o ypač kai kurios pikantiškai atrodančios jo detalės, tiek padalytos linijos analogijoje pateikiama

ontognoseologinė Platono koncepcija ar anksčiau cituotą Homero metaforą eksplloatuojantis jos suprastintas variantas – idėjų ir jas mėgdžiojančių šešėlių pasaulių samprata dabar atrodo kaip aktualumą praradusios idiosinkrazinės iškiliausio filosofijos klasiko išvalgos, apie kurias atlaidžiai sakoma, kad tai yra jo laikotarpiu pamatuoti dalykai.

Vis dėlto net toks atsainus vertinimas ne tiek nuramina, kiek skatina pasigilinti, bandant suprasti, kokios konkrečios aplinkybės ar mąstymo prielaidos galėjo lemti platoniškojo mąstymo savitumus. Šiuo atveju būtų galima pasidomėti: kas gi lemia ketvirtuojoje *Menono* dalyje dominuojančios *δόξα ἀληθής* ir *ἐπιστήμη* perskyros sampratą? Juolab kad kyla nemažai klausimų, mėginant detalizuoti atskiras šios perskyros dalis ir jų tarpusavio ryšį.

Jei, vadovaujantis *δόξα ἀληθής*, galima dorai elgtis, tai reiškia, kad *δόξα ἀληθής* savo turiniu turėtų būti doros elgesio instrukcijų rinkinys. Tačiau ar pakanka elgtis pagal doros elgesio taisyklės, t. y. padoriai, kai sieki, platoniškai formuluojant, tikros dorybės, o ne jos šešėlio?

Ar žinomas personažas – davatka, viešai demonstruojanti padorų elgesį, bet pagrečiui galvojanti velnią, gali būti laikoma dorybės įsikūnijamu? Argi tokia doros elgesio mimikrija nebūdinga visų laikų, taigi ir *Menone* paminėtiems Antikos politikams?

Jei tartume, kad vis dėlto galima anamnezę paversti konkrečia pažinimo teorija, su kuo reikėtų sieti *δόξα ἀληθής*, kaip doros veikimo instrukcijas, kad jos virstų *ἐπιστήμη*? Negi, pasisekus rekonstruoti loginę sąsają tarp *δόξα ἀληθής* ir *ἐπιστήμη*, pirmoji galėtų virsti dorybe?

Dorybė nepriklauso *ἐπιστήμη* sričiai, todėl, matyt, toks virsmas neturėtų įvykti. O kuo tada skirtųsi tas pačias doro elgesio instrukcijas numanančios *δόξα ἀληθής* ir *ἐπιστήμη*?

Tokių klausimų gausa verčia spėti, kad platoniskasis mąstymas galbūt remiasi nekorektiškais prielaidomis, dėl kurių, analizuojant jo formuluotes, aptinkama nesklaidumų. Bene labiausiai platoniskąjį filosofavimą komplikuoja jau minėta visam antikiniam mąstymui būdinga prielaida, kad egzistuoja loginis ryšys tarp vaizduotės ir mąstymo.

Kartu su R. Descartesu paleiskime tą prielaidą vėjais ir dekonstruokime *δόξα ἀληθής* ir *ἐπιστήμη* perskyrą. Jei „vaizduotė taip ir nepadės [...] suprasti, kas yra vaškas“ (Descartesas 2021: 61), tai ji nepadės suprasti ir jokios neva jusliška susiklostančios *δόξα*. Kitaip tariant, vėjais paleidus anksčiau minėtą prielaidą, vėjais lekia ir juslinio pažinimo teorija. Tad kaip susiklosto tų mąstymo sričių turiniai, Antikos filosofijoje tradiciškai siejami su *δόξα* ir *ἐπιστήμη*?

Platonas savo vėlesniuose dialoguose – *Faidone*, *Puotoje* ir *Faidre* – jau išsiaiškina, kad bent jau *ἐπιστήμη* sritis steigiasi vertybiškai¹³, tad ir pažinti ją galima, filosofuojančiajam persiimant *ἐπιστήμη* steigiančio gėrio nuostata¹⁴. Jei *ἐπιστήμη* turiniai steigiasi vertybiškai, tai, matyt, *δόξα* turiniai randasi tokiu pat būdu. Platonas *Faidone*, regis, yra jau visai arti tokios išvalgos, kai jis emociingai aprašo, kad pažintinės prieigos prie *δόξα* turinius lemia išgyvenimo geismas:

Mat kiekvienas malonumas ar sielvartas tarsi kokia vinimi prikla sielą prie kūno, pritrivtina ją, padaro panašia į kūną ir

verčia manyti tikra esant tai, ką ir kūnas laiko tikra, tad ji ir mano teisinga esant tai, ką teigia kūnas (*Faidonas*, 83d).

Reikalas tas, kad [...] pažinimo gerbėjai supranta: filosofija jų sielą į rankas paima tiesiog sukaustytą kūne ir prismeigtą prie jo, o į esybes verčiamą žiūrėti per šį kūną tarsi per grotas, užuot darius tai savo pačios galia, ir skęstančią visiškame neišmanyme. Filosofija pamato, koks yra šio kalėjimo baisumas – jį palaiko (išgyvenimo) *geismas* (*ἐπιθυμία*), nes surištasis pats daugiausiai prisideda prie savo surišimo (82e).

Jei *δόξα* pažinimą lemia išgyvenimo geismas, tai, matyt, juo pamatuota naudodamos vertybė steigia jos turinius. Tenka daryti išvadą, kad tiek *δόξα*, tiek *ἐπιστήμη* turiniai yra steigiami vertybiškai. Jei abiejų mąstymo klodų turinius steigia skirtingos vertybės, tai tie klodai turėtų būti nebendramačiai, taigi ir nesusieti loginiais saitais.

Darant šią išvadą, užklausiama ne tik galimybė konvertuoti *δόξα ἀληθής* į *ἐπιστήμη*, bet ir keletas kitų pamatinių platoniskosios filosofijos konstrukcijų, kurias, net neatsisakydamas karteziečio vėjais paleistos prielaidos, sėkmingai kritikavo jau Aristotelis.

Regis, ir pačiam Platonui kai kurios jo konstrukcijos jau kėlė įtarimų. Platoniškai tarus, kad šešėliški daiktai dalyvauja tikrose idėjose ir kad jų turiniai logiškai susieti, galima būtų teigti, jog siektinas būtiškųjų esybių pažinimas turėtų klostytis kaip loginis jusliška lengvai pažįstamų šešėliškų turinių sukilninimas.

Tačiau *Puotoje* nurodoma, kad, realizuojant tokį pažintinį siekį – judant „teisinguoju keliu“, – link būties kylama pakopomis, kurias ženklina hierarchiškai

vis tobulesnės grožio apraiškos, t. y. vertybinės prigimties dalykai. Kiekviename šio pažinimo kelio etape vis kokybiškesni šešėliško žinojimo turiniai tiesiog vertybiškai nureikšminami, užuot, pasinaudojus jais kaip loginės atspirties atrama, kylant link aukštesnės kokybės pažintinio turinio¹⁵.

Tokia pažinimo strategija numato, kad ne tik *δόξα* ir *ἐπιστήμη* sritys yra nebendramatės, bet net pati *δόξα* yra sudaryta iš tokių pat nebendramačių sričių. Šešėliškojo mąstymo srities daugialypumą retsykais pabrėžia ir pats Platonas, atkreipdamas dėmesį į tai, kad net numanomas šio mąstymo subjektas yra nesuderintas daugis¹⁶.

Tokią šios mąstymo srities, arba kasdienio mąstymo, prigimtį lemia ir ją steigiančios naudos vertybės žvairumas. Juk žmogiškasis išgyvenimas numato daugybę tarpusavyje nesuderintų aspektų, kuriuos realizuojant, ir steigiasi santykiškai autonomiškai kasdienio mąstymo fragmentai. Užklausus prielaidą, kad egzistuoja loginis ryšys tarp vaizduotės ir mąstymo, susvyruotų ir platoniškoji geometrijos interpretacija. Nors Platonas, regis, visai šiuolaikiškai teigia, kad geometrai „naudojasi brėžiniais ir iš jų daro išvadas, bet turi galvoje ne tuos brėžinius, o tas figūras, kurių atvaizdai (*εἰκόνας*¹⁷) yra brėžiniai“ (*Valstybė*, 510d), tačiau yra tikras, kad prieigą prie figūrų užtikrina brėžiniuose aptinkamas nevisavertis figūrų mąstymo turinys. Todėl Platonas ir vadina „geometrinį ir panašų (pažinimą) [...] ne tiesioginiu supratimu, o tarpiniu supratimu, kuris yra tarp nuomonės ir tiesioginio supratimo (*διάνοιαν δὲ καλεῖν [...] τὴν τῶν γεωμετρικῶν τε καὶ τὴν τῶν τοιούτων ἕξιν ἄλλ' οὐ*

νοῦν, ὡς μεταξὺ τι δόξης τε καὶ νοῦ τὴν διάνοιαν οὖσαν)“ (*Valstybė*, 511d).

Nūdieniškai konstatavus, kad brėžinį ir Platono ontologizuotai traktuojamą geometrinę figūrą, pavyzdžiui, idealų statujį trikampį tesieja arbitralus ženklavimo ryšys, tektų atsakyti Platono požiūrio, jog geometriniam mąstyme įveikiama riba, skirianti juslinį ir dėl to neva menkavertį žinojimą, t. y. nuomonės sritį, nuo (tikro) žinojimo.

Susvyravus vadinamojo tarpinio supratimo (*διάνοια*) sampratai, imtų trūkinėti ir loginės sąsajos geometrijos savitos interpretacijos pavyzdžiu sukonstruotoje padalytos linijos analogijoje. Abu pirmosios šios linijos dalies, arba regimosios srities, dėmenys – tiek atvaizdai, tiek daiktai – nustotų savo mąstomų turinių ir geriausiu atveju virstų ženklinėmis nuorodomis į atitinkamas sąvokas, o Platonui pažinimo požiūriu reikšmingiausioje sandūroje tarp padalytos linijos pirmosios ir antrosios dalių tiesiog prapultų loginis saitas.

Jau analitiškasis Aristotelis pradėjo abejoti šia analogija iliustruojama platoniška ontognoseologine koncepcija¹⁸. Kadangi šis klasikasis nei matematinį mąstymą absoliutino, nei Sokrato sureikšmintos dorybės pažinimo vaikėsi, tai, pamynęs draugystę ir prierašumą savo mokytojui Platonui, galėjo žvelgti į padalytos linijos analogiją vien analitiškai. Todėl jam nustojo prasmės vertybinės prigimties skirtis tarp tos linijos antrojoje dalyje nurodytų vien mąstomos prigimties dėmenų – matematinių ir būtiškųjų esybių.

Kad ir kaip būtų, Aristotelis, net neišsžadėdamas prielaidos, kad egzistuoja loginis ryšys tarp vaizduotės ir mąs-

tymo, suprastino keturnarę platoniską ontognoseologinę schemą iki dvinarės, t. y. materijos ir formos. Nepaisant to, negalima nesistebėti Platono gebėjimu, net remiantis vėlesnėje filosofijoje nu-

reikšmintomis prielaidomis, rėsti tokias įspūdingas konceptualines konstrukcijas ir pateikti tokių įžvalgų, kurios iki šiol stebina ir žavi mėginančiuosius eiti Antikoje pramintu filosofavimo keliu.

Literatūra

- Bluck R. S. (ed.). 1961. *Plato's Meno*. Edited with introduction and commentary. Pp. viii + 474. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dekartas R. 1978. Proto vadovavimo taisyklės, Dekartas R. *Rinktiniai raštai*. Iš prancūzų k. vertė P. Račius. Vilnius: Mintis.
- Descartes R. 2021. *Metafiziniai apmąstymai kartu su atrinktais prieštaravimais ir atsakymais*. Iš lotynų k. vertė Ž. Pabijutaitė; *Prieštaravimus ir atsakymus* iš prancūzų k. vertė D. Habdankaitė. Vilnius: Phi knygos.
- DK = Diels H.; Kranz W. 1951–1952. *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Griechisch und deutsch von H. Diels, 6 Aufl., hg. von W. Kranz, Bd. I–III. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Fine G. 1992. Inquiry in the Meno, R. Kraut (ed.). *The Cambridge Companion to Plato*: 200–226. Cambridge: Cambridge University Press.
- Herakleitas. 1997. *Fragmentai*. Iš senosios graikų k. vertė M. Adomėnas. Vilnius: Baltos lankos.
- Homerus. 1979. *Odiseja*. Iš senosios graikų k. vertė A. Dambrauskas. Vilnius: Vaga.
- Klein J. 1965. *A Commentary on Plato's Meno*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Plato. 1967. Meno. *Plato in Twelve Volumes*, vol. 3. Translated by W. R. M. Lamb. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. Prieinamas internete: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0178%3Atext%3DMeno%3Asection%3D70a>.
- Platon. 1856. Menon (De virtute). *Platons Werke*, zweiten Teiles erster band, dritte Auflage. Nach der Übersetzung von Friedrich D. E. Schleiermacher. Berlin: Reimer Verlag. Prieinamas internete: <http://www.opera-platonis.de/Menon.pdf>.
- Platon. 2000. Ménon. *Platon et ses dialogues*. Traduction annotée en français par Bernard Suzanne. Prieinamas internete: <https://www.plato-dialogues.org/fr/pdf/menon.pdf>.
- Platonas. 1995. *Sokrato apologija. Kritonas*. Iš senosios graikų k. vertė A. Smetona. Vilnius: Aidai.
- Platonas. 1999. *Faidonas*. Iš senosios graikų k. vertė T. Aleknienė. Vilnius: Aidai.
- Platonas. 2000. *Puota*. Iš senosios graikų k. vertė T. Aleknienė. Vilnius: Aidai.
- Platonas. 2009. *Sokrato apologija*. Iš senosios graikų k. vertė N. Kardelis. Vilnius: Aidai.
- Platonas. 2014. *Valstybė*. Iš senosios graikų k. vertė J. Dumčius. Vilnius: Margi raštai.
- Platonas. 2020. *Teaitetas*. Iš senosios graikų k. vertė T. Aleknienė. Vilnius: Žara.
- Scott D. 2006. *Plato's Meno*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sharples R. W. (ed.). 1984. *Plato's Meno*. Chicago: Bolchazy-Carducci.
- Weiss R. 2001. *Virtue in the Cave: Moral Inquiry in Plato's Meno*. Oxford: Oxford University Press.

Nuorodos

- ¹ *Menono* ištraukos originalo kalba pateikiamos iš leidinio (Plato 1967). Iš senosios graikų kalbos jas vertė straipsnio autorius. Lietuviškas vertimas buvo derinamas su vokišku (Platon 1856), prancūzišku (Platon 2000) bei anglišku (Plato 1967) šio dialogo vertimų variantais.
- ² „Siela vien juslės ir nieko daugiau“ (DK80 A1 51).
- ³ „Štai šio Logo, amžinai esančio, nesupranta žmonės nei prieš išgirdami, nei kartą išgirde. Mat viskam randantis pagal šį Logą, jie panašūs

į [jo] nepatyrusius, nors patiria ir tokius kalbes, ir tokius darbus, kaip aš dėstau, kiekvieną pagal prigimtį atskirdamas ir išklodamas, kaip turi [būti]. O kitiems žmonėms lieka paslėpta tai, ką jie veikia būdraudami, lygiai kaip ir tai, ką maršai atiduoda miegodami“ (DK22 B16).

- ⁴ „Veikiau jau pats žodis, kaip įprasta sakyti, randasi iš (priešais) išor(yb)ės veikiant jusliškai patiriamiems dalykams. [...] Dėl patirto skonio atsiranda žodis, atitinkantis tokią savybę, o iš

- spalvos poveikio – žodis, atitinkantis spalvą. Taigi ne žodis (priešais) išor(yb)ei atstovauja, bet išor(yb)ė žodį iškėsimina“ (DK82 B3 83–85).
- ⁵ „Visa yra teisinga (ἀληθῆ)“ (DK80 A1 51).
- ⁶ *Menonas* tarsi yra raktas į platoniskąją filosofiją. Jame Platonas mėgina integruoti sokratiškąją dorybės siekį į ligtolinę filosofavimo tradiciją. Tai išprovokuoja daugybę naujų problemų. *Menone* Platonas jas strategiškai pasižymi, o vėlesniuose dialoguose su jomis tvarkosi. Matyt, todėl *Menonas* yra sulaukęs pelnyto Platono filosofijos tyrinėtojų dėmesio. Iš svarbesnių didesnės apimties tyrinėjimų būtų galima paminėti šiuos: Bluck (1961), Fine (1992), Klein (1965), Scott (2006), Sharples (1984), Weiss (2001).
- ⁷ „(G)eometrija yra pažinimas to, kas visą laiką egzistuoja. [...] ji gali vesti sielą į tiesą ir įdiegti filosofinį mąstymą, kuris pakylėja ją aukšty, kad ji nebežiūrėtų žemyn, kaip mes dabar darome“ (*Valstybė*, 527b).
- ⁸ Po beveik dviejų tūkstantmečių matematika visiškai susuko galvą ir kitam iškiliam klasikui. R. Descartesas *Proto vadovavimo taisyklėse* konstatavo, kad „iš visų mums žinomų mokslų tik aritmetika ir geometrija neturi nieko neteisingo ir netikro“ (Dekartas 1978: 26), ir matematinio samprotavimo specifikos pagrindu mėgino sukurti universalų teisingo mąstymo būdą – *mathesis universalis*.
- ⁹ Plg.: „Mat aš nedarau nieko kito, o tik vaikštau aplinkui, įtikinėdamas jus – ir jaunesnius, ir vyresnius – nesirūpinti nei savo kūnais, nei turtais pirmiau ir labiau negu savo siela, kad ši būtų kuo geriausia“ (*Sokrato apologija*, 30a–b).
- ¹⁰ „Ugdymas yra menas sukinti tą įrankį [mąstymą – S. J.] ir susekti, koku būdu jį būtų galima pasukti lengviausiai ir veiksmingiausiai – ne tam, kad suteiktume regėjimą, nes jis jį jau turi, bet kad sugalvotume, kaip jį, neteisingai nusuktą ir žiūrinti ne ten, kur reikia, atsukti teisingai“ (*Valstybė*, 518d).
- ¹¹ „Ar nepagalvoji, jog tik čia, regėdamas grožį tuo, kuo jis regimas, žmogus galės gimdyti ne dorybės pamėklę, bet tikrą dorybę, kadangi lies ne pamėklę, bet tikrovišką tiesą“ (*Puota*, 212a)?
- ¹² „Tad tai, kas dalykams, kuriuos galima pažinti, suteikia (pažintinį) tikrumą (ἀληθειαν), o tam, kuris pažįsta, – pažinimo gebėjimą, ir laikyk gerio idėja – žinojimo ir tiesos, kiek ją numanoma galima pažinti, priežastimi“ (*Valstybė*, 508e).
- ¹³ „Iš tiesų gėris ir (loginė) privalomybė (turi) surišti ir kartu laikyti (ἀληθῶς τὸ ἀγαθὸν καὶ δέον συνδεῖν καὶ συνέχειν)“ (*Faidonas*, 99c).
- ¹⁴ „Šiaip ar taip, nutariau judėti šitokiu būdu: kiekvienu atveju remiuosi teiginiu, kuris, mano galva, yra [vertybiškai – S. J.] stipriausias (καὶ ὑποθέμενος ἐκάστοτε λόγον ὄν ἂν κρινω ἐρωμενέστατον εἶναι), ir kas man pasirodo su juo sutinkant, tai laikau teisingu – kalbu apie priežastį ir visa kita, – o kas nesutinka, laikau neteisingu“ (100a).
- ¹⁵ „Kas per teisingą meilę berniukams nuo čia aukšty žengdamas ima regėti aną grožį, bemaž paliečia tikslą. Mat tai ir bus teisingas kelias meilėn, – ar pats juo eitum, ar kitas vestų, jei pradėjęs nuo šių gražių daiktų, vardan ano grožio tarytum laiptais kilsi vis aukšty: nuo vieno kūno prie dviejų, nuo dviejų – prie visų gražių kūnų, nuo gražių kūnų – prie gražių darbų, nuo darbų – prie gražių žinojimų (μαθηματά) ir baigsi ties anuo žinojimu, – ne ko nors kito, bet paties ano grožio žinojimu, idant galiausiai pažintum patį tai, kas yra gražu“ (*Puota*, 211b–c).
- ¹⁶ „Jei daugelis (οἱ πολλοί), darydami daugiausia blogio, galėtų ir gero daugiausia padaryti, tai būtų puiku! Bet jie negali padaryti nei vienaip, nei kitaip; jie negali pasielgti nei supratingai (φρόνιμον), nei nesupratingai (ἄφρονα): padaro, kaip pasitaiko“ (*Kritonas*, 44d).
- ¹⁷ Platonas būtų maloniai nustebintas, jei sužinotų, kad jo vartota sąvoka *εἰκῶν* prigijo nūdienos kompiuterių operacinėse sistemose. Filosofas turbūt teigtų, kad ikonėlę su atitinkama byla ar programa sieja loginis ryšys. Šiuo požiūriu jis puikiai sutartų su tais „doksiniiais“ kompiuterių vartotojais, kurie mano, kad kokia nors ikonėlė monitoriaus ekrane yra programa arba failas, o ne atitinkamų dalykų nuoroda.
- ¹⁸ „Dabar keturioms linijoms atkarpoms priskirk keturias sielos būsenas – aukščiausioji pakopa yra tiesioginis supratimas (νόησιν), antroje vietoje – tarpinis supratimas (διάνοιαν), trečioje vietoje – (pa)tikėjimas (πίστιν), o paskutinėje – įsivaizdavimas arba spėjimas (εἰκασίαν) – ir surikiuok jas tokia tvarka: kuo kuri nors iš jų labiau persiėmusi tiesa ir tikrove, tuo labiau ji persiėmusi ir aiškumu bei ryškumu“ (*Valstybė*, 511d–e).